

Innst. O. nr. 37

(2002-2003)

Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Ot.prp. nr. 106 (2001-2002)

Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og politiloven m.m. (lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet)

Til Odelstinget

1. SAMMENDRAG

1.1 Proposisjonens hovedinnhold

Justisdepartementet fremmer i proposisjonen en rekke forslag til endringer i straffeloven, straffeprosessloven og politiloven. Forslagene har som formål å sikre en mer hensiktsmessig oppfølging av lovbrudd begått av barn og unge og et bedre samarbeid mellom de berørte offentlige etater. Tiltakene skal virke forebyggende, ved å hindre at unge personer utvikler en kriminell atferd.

Regjeringen fremmer i proposisjonen forslag som gjelder etterforskning av lovbrudd begått av barn under 15 år, taushetsplikt, møteplikt hos politiet for barn og foreldre, oppholdsforbud samt en presisering av at megling i konfliktråd kan settes som særtilkår for betingede dommer.

Regjeringen vil arbeide videre med de mer grunnleggende kriminal- og barnepolitiske spørsmålene som barne- og ungdomskriminaliteten reiser, og tar sikte på å komme tilbake overfor Stortinget om dette våren 2003.

1.2 Gjeldende rett og bakgrunnen for lovforslagene

Den kriminelle lavalder er i Norge 15 år. Personer under 15 år er strafferettslig utilregnelige og kan dermed ikke straffes. Mindreårige lovbrøyttere kan som hovedregel heller ikke idømmes noen annen strafferettslig reaksjon. Inndragning kan likevel fore-

tas. Unge lovbrøyttere kan dessuten møte sitt offer til megling i konfliktrådet.

Foreldrene har hovedansvaret for å sette i verk tiltak overfor barn og unge som begår kriminalitet eller står i faresonen for det. Hvis foreldrene ikke makter eller ønsker å følge opp dette ansvaret, vil barneverntjenesten etter omstendighetene kunne sette i verk tiltak etter barnevernloven.

Norge ratifiserte FNs barnekonvensjon i 1991. Konvensjonen omfatter alle mindreårige, frem til fylte 18 år. Artikkel 3 om at det skal tas hensyn til hva som gavner barnet best, er en viktig føring for alt lovverk og all praksis som angår barn, også når barnet begår kriminalitet. Å unnlate å gripe inn mot barn og unges kriminelle handlinger, fremstår som betenkelig også i relasjon til Norges forpliktelser etter FNs barnekonvensjon. Regjeringen vil i nær fremtid fremme forslag for Stortinget om at barnekonvensjonen innarbeides i norsk rett, både ved en inkorporering i menneskerettighetsloven og ved synliggjøring i annet lovverk.

Som en viktig del av oppfølgingen av handlingsplanen mot barne- og ungdomskriminalitet, jf. St.meld. nr. 17 (1999-2000), jf. Innst. S. nr. 215 (1999-2000), ble det høsten 2000 satt ned en interdepartemental arbeidsgruppe for å vurdere og komme med forslag til hvordan samfunnets møte med unge lovbrøyttere (under 15 år) kan styrkes og videreutvikles, slik at utvikling av en kriminell atferd kan forebygges. Arbeidsgruppen fikk også i oppdrag å vurdere tiltak som gjelder ungdom opp til 18 år, samt tiltak som bare er aktuelle for gruppen mellom 15 og 18 år.

Arbeidsgruppen avga sin rapport i juni 2001. Rapporten ble sendt på høring, og Justisdepartementet fremmer i denne proposisjonen et utvalg av forslagene fra arbeidsgruppens rapport og fra høringsbrevet.

Komiteens generelle merknader

Komiteen mener denne proposisjonen inneholder flere viktige tiltak som vil sette samfunnet bedre i stand til å ta tak i barn og unge som begår kriminalitet. Komiteen er opptatt av at barn og unge som viser kriminell atferd, må møtes med raske og riktige reaksjoner. Barn trenger tydelige og konsekvente voksne, som både er i stand til å vise omsorg og til å sette grenser.

Forslagene fra Regjeringa vil etter komiteens mening lette og bedre samarbeidet mellom politiet og barnevernet, noe komiteen ser på som positivt. Komiteen er også fornøyd med at politiet i framtida skal ha plikt til å etterforske kriminalitet begått av barn under den kriminelle lavalder, at konfliktrådene skal benyttes mer og at det innføres møteplikt for barn og deres foresatte der det er mistanke om at barnet har begått en kriminell handling.

Komiteen understreker at det må avsettes tilstrekkelige ressurser til dette, samt at de berørte etater får nødvendig kunnskap.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at tiltakene må evalueres, og at de berørte barna må bli hørt i slike evalueringer.

Disse medlemmer mener utviklinga i barn og unges kriminelle atferd må sees i sammenheng med barn og unges levekår. Regjeringa har høsten 2002 lagt fram en stortingsmelding som tar for seg nettopp dette. Meldinga viser bl.a. at mellom 14 000 og 19 000 norske barn vokser opp i hjem med vedvarende lav inntekt. Mange av disse tilhører husholdninger der de voksne har en svak tilknytning til arbeidsmarkedet. I tillegg er barn med innvandrerbakgrunn overrepresentert. Nesten annethvert barn fra hjem med vedvarende lav inntekt var første- eller annen generasjons innvandrere. Dette kan ha store negative konsekvenser både for det enkelte barnet, for dets familie og for samfunnet for øvrig. Regjeringa påpeker selv at barn og unge er ekstra vare for ulikheter i fordelingen av velferdsgoder, jf. St.meld. nr. 39 (2001-2002), punkt 2.3.4. Disse medlemmer er særdeles opptatt av at det må settes i verk konkrete tiltak for å forhindre at utviklingstrekkene som ble påvist i regjeringa Bondevik Is "Forskjellsmelding" får utvikle seg videre. Disse medlemmer vil understreke at tilbudet til barn og unge med psykiske problemer må rustes opp, og at psykiatrien må inngå i de tverrfaglige oppfølgingsteamene.

Disse medlemmer mener det er uheldig at de foreslåtte endringene i straffelov, straffeprosesslov og politilov blir behandlet uten en helhetlig gjennomgang av de offentlige myndigheters ansvar og ressurser på dette området. Disse medlemmer mener det er av avgjørende betydning at tiltak mot

barn og unge blir sett i en helhet. St.meld. nr. 39 (2001-2002) Oppvekst og levekår for barn og ungdom og St.meld. nr. 40 (2001-2002) Barne- og ungdomsvernet bl.a. bør være grunnlaget for å forebygge barne- og ungdomskriminalitet. Å innføre straffeprosessuelle regler for barn under den kriminelle lavalder uten at de helhetlige perspektivene er trukket opp, er i utgangspunktet uheldig.

Komiteen er kjent med at Regjeringa arbeider med oppfølging av den vedtatte psykiatriplanen, og forutsetter at denne vil få positiv betydning for barn og unge med psykiske problemer. Komiteen mener videre det vil være hensiktsmessig å foreta en gjennomgang av hva slags kunnskap som finnes om ADHD/ADD-problematikk hos de ulike faggrupper som arbeider med barn og unge.

Komiteen fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringa foreta en gjennomgang av hva slags kunnskap som finnes om ADHD/ADD-problematikk hos de ulike faggrupper som arbeider med barn og unge".

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at forekomsten av ADHD er ekstremt mye større inne i fengslene enn utenfor. Disse medlemmer etterlyser handling på dette punkt. Undersøkelser av innsattes bakgrunn sier mye om hvordan kriminalitet best bekjempes, men disse medlemmer savner at denne kunnskapen blir brukt mer aktivt som utgangspunkt for kriminalitetsforebyggende – og bekjempende tiltak. Disse medlemmer mener vi umulig kan bekjempe kriminalitet tilstrekkelig effektivt dersom vi ikke legger slik kunnskap til grunn for de tiltakene som foreslås.

Komiteen er også svært opptatt av at ungdoms økende forbruk og misbruk av ulike rusmidler, herunder alkohol, møtes med konkrete mottiltak.

Komiteen er enig med Regjeringa i at utgangspunktet for tiltak rettet mot barn i en risikosituasjon er kommunenes ansvar for et godt oppvekstmiljø, primærforebyggende tiltak og individuelt forebyggende tiltak for utsatte barn og deres familier.

Komiteen mener samfunnet har et ansvar for å iverksette adekvate tiltak overfor barn under 15 år som begår kriminalitet. Det er viktig med en ansvarliggjøring som kan hindre de som er i risikosonen å fortsette sin kriminelle atferd. Komiteen vil videre understreke at myndighetene har et ansvar for å beskytte samfunnet og barnet selv mot at barn kommer inn i en kriminell løpebane. En tidlig inngripen fra barnevernet vil også bedre mulighetene for å oppnå en vellykket rehabilitering. For barn er en trygg om-

sorgsramme det beste tiltak for å stanse en kriminell løpebane.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil understreke at barn under den kriminelle lavalder som begår kriminelle handlinger skal bli møtt innenfor en omsorgsramme, og ikke innenfor en straffettslig ramme.

Disse medlemmer mener det er svært alvorlig at Regjeringa i sitt budsjettopplegg for 2003 legger opp til en svekking av kommunenes økonomi, og mener det er grunn til å minne Regjeringa om dens egen beskrivelse av hva som hjelper for å forhindre kriminalitet blant barn og unge. Det kommer stadig signaler om at barn og unge i norske kommuner vil få dårligere oppvekstforhold framover som et resultat av kommunenes elendige økonomiske situasjon. Disse medlemmer mener at vi gradvis vil oppleve en økning i antallet barn og unge med problemer dersom denne utviklinga får fortsette. Satsing på barn og unge er derimot en investering i framtida som vil lønne seg. Disse medlemmer mener det er både synd og skam at det politiske flertallet ikke er villig til å foreta en slik investering.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil i denne sammenheng vise til Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett for 2003 som legger opp til en styrking av kommunesektoren.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil i denne sammenheng vise til Sosialistisk Venstrepartis alternative statsbudsjett for 2003 som legger opp til en styrking av kommunesektoren med totalt 8,5 milliarder kroner.

1.3 Etterforskning av lovbrudd begått av barn under 15 år

1.3.1 *Politiets etterforskningsplikt*

Som hovedregel har politiet plikt til å etterforske straffbare handlinger. Barn og unge under 15 år kan ikke straffes. For å avklare om det dreier seg om et lovbrudd som forfølges av det offentlige, vil politiet likevel ofte måtte etterforske saken selv om det senere skulle vise seg at lovbryteren var under 15 år. Men når det er klart at et lovbrudd er begått av en person under den kriminelle lavalder, har ikke politiet lenger plikt til å etterforske saken videre.

Arbeidsgruppen foreslår at straffeprosessloven endres slik at politiet får plikt til å etterforske lovbrudd som er begått av personer under den kriminelle lavalder, på lik linje med andre lovbrudd.

Arbeidsgruppens forslag fikk, med få unntak, massiv støtte under høringen.

Departementet er enig med arbeidsgruppen og flertallet av høringsinstansene i at den antatte gjer-

ningspersonens alder ikke uten videre bør være avgjørende for om politiet skal ha plikt til å etterforske et lovbrudd eller ikke. Unge lovbrøyttere får gjennom politiets etterforskning av saken beskjed om at samfunnet tar lovbruddet alvorlig. At lovbrudd etterforskes og oppklares, har i seg selv en allmennpreventiv og individualpreventiv effekt.

Hvis saken ikke etterforskes og oppklares, vil barnets foreldre ikke alltid bli kjent med lovbruddet. Dermed vil de ikke kunne følge opp lovbruddet overfor barnet.

Når barn og unge begår kriminalitet, kan også barneverntjenesten etter omstendighetene beslutte at det skal settes i verk tiltak. Barnevernet har ingen egen etterforskningskompetanse og er ofte avhengig av den informasjonen som politiet kan skaffe. På den måten vil en etterforskningsplikt for politiet i saker hvor lovbrøytteren er under den kriminelle lavalder, legge forholdene bedre til rette for at barneverntjenesten kan vurdere om vilkårene for å sette i verk tiltak er oppfylt. Departementet legger stor vekt på dette hensynet.

Departementet foreslår på denne bakgrunnen at straffeprosessloven § 224 endres slik at politiet får plikt til å etterforske saker selv om den mistenkte er under 15 år. Riksadvokaten gis kompetanse til å gi retningslinjer om den nærmere gjennomføringen og om begrensningene i plikten. Etter departementets syn bør etterforskningsplikten ikke gjelde for de aller yngste lovbrøytterne. Departementet foreslår på denne bakgrunnen at etterforskningsplikten begrenses til å gjelde i saker med barn og unge mellom 12 og 15 år.

Riksadvokaten har i sin høringsuttalelse foreslått at etterforskningsplikten også skal gjelde der den antatte gjerningspersonen på handlingstidspunktet var psykotisk, bevisstløs eller psykisk utviklingshemmet i høy grad og ikke bare der utilregneligheten skyldes lav alder.

Spørsmålet om hvorvidt utvidede reaksjoner overfor utilregnelige lovbrøyttere skal skje innenfor rammen av helselovgivningen eller ved at reglene om særreaksjoner utvides, er for tiden til vurdering i Justisdepartementet og Helsedepartementet.

På det nåværende tidspunkt mener departementet derfor at det kan være uheldig å innføre en etterforskningsplikt for lovbrudd som er begått av den aktuelle gruppen lovbrøyttere. De ulike tiltak som kan tenkes iverksatt, bør vurderes samlet. Departementet vil derfor komme tilbake til denne siden av etterforskningsplikten på et senere tidspunkt.

1.3.2 *Etterforskningen som grunnlag for saksbehandlingen i andre etater*

Når etterforskning settes i gang mot barn under 18 år og saken ikke er av bagatellmessig art, skal politiet straks underrette barneverntjenesten. Etter bar-

nevernloven skal politiet av eget tiltak eller etter pålegg fra barnevernet i visse tilfeller gi nærmere opplysninger om en sak til barneverntjenesten. Opplysningsplikten gjelder kun de alvorligste sakene, der det foreligger alvorlig omsorgssvikt eller vedvarende alvorlige atferdsvansker.

Arbeidsgruppens forslag til endring av straffeprosessloven § 224 (om etterforskningsplikt), vil føre til at mange saker blir etterforsket, selv om saken påtalemessig ikke kan avsluttes med at det tas ut tiltale. I tillegg til de gunstige virkningene etterforskningen har i seg selv, vil den kunne forenkle en eventuell videre behandling av saken i andre etater.

Arbeidsgruppen foreslår på denne bakgrunn et nytt fjerde ledd i straffeprosessloven § 226, om at etterforskningen i politiet skal kunne tjene som grunnlag for behandlingen av spørsmål om tvangsplassering etter barnevernloven. Arbeidsgruppen presiserer at det fremdeles må være barnevernet som avgjør om en sak skal fremmes for fylkesnemnda. Politiets etterforskning vil imidlertid gi barnevernet et bedre grunnlag for å vurdere om det skal fremmes sak for fylkesnemnda. Og dersom saken fremmes, vil den kunne opplyses bedre under nemndas behandling.

Et stort flertall av høringsinstansene er positive til at etterforskningen kan danne grunnlag for saksbehandlingen i andre etater. De instanser som har uttalt seg negativt til forslaget, begrunner dette med behovet for å skille klart mellom påtalemyndighetens og barneverntjenestens virksomhet og med hensynet til politiets ressursituasjon.

Etter departementets syn vil en bestemmelse om at formålet med politiets etterforskning kan være å skaffe opplysninger med sikte på tiltak etter barnevernloven, være best i samsvar med en ny regel om at straffbare forhold skal etterforskes uavhengig av den antatte gjerningspersonens alder (begrenset nedad til 12 år).

Departementet er enig med riksadvokaten i at arbeidsgruppens forslag synes å sette unødvendig snevre rammer for hvilke typer av saker en ny regel skal gjelde for. Det er mulig at behovet for informasjon i praksis vil være størst i saker om tvangsplassering. Men etterforskningsmaterialet vil også kunne være til nytte ved vurderingen av om mindre vidtgående tiltak skal settes i verk.

Også i saker med barn over 15 år kan det tenkes at barnevernet vil ha behov for å benytte etterforskningsmateriale som grunnlag for sin behandling av saken.

Departementet fremmer etter dette forslag om å endre straffeprosessloven § 226 om formålet med etterforskningen, slik at det går frem at formålet kan være å tjene som forberedelse for barneverntjenestens behandling av spørsmålet om det skal settes i verk tiltak etter barnevernloven.

Departementet legger til grunn at en endring av formålsbestemmelsen i straffeprosessloven § 226 vil innebære at politiet uten hinder av taushetsplikt, kan overlate etterforskningsmateriale til barnevernet i medhold av denne bestemmelsen.

For øvrig legger departementet til grunn at det i tråd med arbeidsgruppens anbefalinger, bør utarbeides et felles rundskriv som klargjør det nærmere innholdet av relevante taushetspliktregler.

1.3.3 Overføring til barnevernet

Barnevernloven 1953 hadde en regel om overføring til barnevernet som et særlig strafferettslig tiltak i saker med barn mellom 15 og 18 år: Når en lovovertræder var under 18 år, kunne påtalemyndigheten i stedet for å reise tiltale beslutte å overføre saken til barnevernemnda. Ved vedtakelsen av den nye barnevernloven i 1992 ble bestemmelsen opphevet, blant annet med den begrunnelse at strafferettslige og barnevernfaglige tiltak burde iverksettes helt uavhengig av hverandre.

Riksadvokaten har i sin høringsuttalelse tatt til ordet for å gjeninnføre en adgang for politiet til å overføre en sak til barnevernet. Spørsmålet har ellers ikke vært problematisert under høringen.

Etter departementets oppfatning vil etterforskningen i saker der gjerningspersonen er under 15 år, antakelig ha større effekt hvis den formelt kan avsluttes ved at saken oversendes barneverntjenesten i stedet for ved at saken henlegges. Gjennom overføring til barneverntjenesten får samfunnet i større grad markert alvorret ved lovbruddet.

Departementet slutter seg for øvrig til riksadvokatens begrunnelse og foreslår på denne bakgrunn en regel om at påtalemyndigheten kan oversende saken til barneverntjenesten dersom noen under 15 år har begått en ellers straffbar handling. Departementet foreslår ingen nedre grense for overføringsadgangen.

Departementet foreslår i denne omgangen ingen regler om hvordan barneverntjenesten skal følge opp barn og unge som begår kriminalitet. Dette spørsmålet bør vurderes i en bredere sammenheng.

Departementet foreslår at barneverntjenesten skal underrette påtalemyndigheten om vedtak treffes. Dette er etter departementets syn en naturlig oppfølging av påtalemyndighetens overføring av saken til barneverntjenesten.

1.3.4 Frist for å avgjøre tiltalespørsmålet

Etter straffeprosessloven skal etterforskningen gjennomføres så snart som mulig og slik at ingen unødig utsettes for mistanke eller ulempe. Spørsmålet om tiltale skal avgjøres så snart saken er tilstrekkelig forberedt. Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 6 stiller også krav om at saken på de enkelte trinn - fra anklage til endelig

avgjørelse - må gjennomføres innen rimelig tid. Bare foreldelsesfristen setter en absolutt tidsmessig grense for å ta ut tiltale. Fristen er fra 2 til 25 år, avhengig av strafferammen.

Justisdepartementet nedsatte i 1999 to arbeidsgrupper for å foreslå tiltak for å redusere saksbehandlingstiden i straffesaker. Gruppene avga sine rapporter i juni 2000. Justisdepartementet sendte deretter på høring en rekke forslag til lovendringer, basert på forslagene i de to rapportene.

Arbeidsgruppe I har blant annet vurdert om det bør innføres frister for å treffe påtalevedtak. Arbeidsgruppen foreslår ingen generell slik frist, men går inn for at det lovfestes en frist for å treffe påtalevedtak i saker med unge lovbytere. Gruppen viser til at det for ungdom er "spesielt viktig at det går kort tid mellom straffbar handling og reaksjon. Ungdom har ofte et kort tidsperspektiv, og for at straffen skal ha den tilstrekkelige preventive effekt, må den komme raskt". Med unge lovbytere sikter arbeidsgruppen til personer som på handlingstiden ikke har fylt 18 år.

Departementet var i høringsnotatet enig med arbeidsgruppen.

Også arbeidsgruppen om barne- og ungdomskriminalitet går inn for at det lovfestes en 6-ukers frist for å avgjøre tiltalsspørsmålet, dersom den mistenkte var under 18 år på handlingstiden. Spørsmålet kan etter forslaget likevel avgjøres senere, dersom hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig. Har politiet påtalekompetansen, kan fristen bare oversittes dersom statsadvokaten samtykker.

De fleste høringsinstansene var under høringene positive til en 6-ukers frist for avgjørelsen av tiltalsspørsmålet i saker der gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet. Riksadvokaten påpeker imidlertid at han ved rundskriv fastsatte slike fristregler, og han gir uttrykk for at erfaringene med den interne fristen bør evalueres før lovbestemmelser eventuelt vedtas.

Departementet holder fast ved at det bør lovfestes en bestemmelse om frist for å treffe påtaleavgjørelse i saker om barne- og ungdomskriminalitet. Behovet er riktignok ikke det samme etter at riksadvokaten har instruksfestet en slik plikt. Men etter departementets syn gir fristregelen et så viktig signal om at saker mot unge lovbytere må behandles raskt og gis høy prioritet at fristen bør stå i loven. Departementet fremmer forslag om dette, og går inn for at fristen skal starte å løpe fra det tidspunktet noen anses som mistenkt i saken. Men også saker med unge lovbytere kan være kompliserte og tidkrevende. I unntakstilfeller bør det derfor være adgang til å avgjøre påtale-spørsmålet etter at normalfristen har løpt ut.

Departementet er fortsatt av den oppfatning at fristoverskridelse ikke bør være preklusiv; påtale-

myndigheten bør ikke være avskåret fra å ta ut tiltale dersom fristen overskrides. Departementet står også fast på standpunktet om at det ikke bør lovfestes et krav om samtykke fra retten for å ta ut tiltale etter utløpet av fristen.

Derimot bør det legges opp til rapporterings- og kontrollrutiner. Etter departementets syn er det hensiktsmessig at riksadvokaten gir nærmere direktiver om dette.

KOMITEENS MERKNADER

Komiteen støtter departementets forslag om at politiet skal ha plikt til å etterforske saker selv om den mistenkte er under 15 år, og at Riksadvokaten gis kompetanse til å gi retningslinjer om den nærmere gjennomføringa og om begrensningene iplikten. Komiteen støtter videre atplikten skal begrenses til å gjelde barn mellom 12 og 15 år. Komiteen mener forslaget er viktig både for å vise barn som begår kriminelle handlinger at disse blir lagt merke til og møtt med reaksjoner, og fordi det gir et viktig signal til dem som bruker barn bevisst til å begå kriminelle handlinger for seg.

Komiteen støtter forslaget fra departementet om at straffeprosessloven § 226 endres, slik at det går fram at formålet med etterforskninga kan være å tjene som forberedelse for barneverntjenestens behandling av spørsmålet om det skal settes i verk tiltak etter barnevernloven. Komiteen støtter også at det bør utarbeides et felles rundskriv som klargjør det nærmere innholdet av relevante taushetspliktreger.

Komiteen understreker at det er viktig at bestemmelsene i straffeprosessloven § 232 a første ledd og påtaleinstruksen § 5-1 praktiseres likt og konsekvent over hele landet. Komiteen mener at politiet i flere saker enn i dag bør sende bekymringsmelding til barnevernet, og vil påpeke at dette er fullt mulig innenfor eksisterende lovgivning.

Komiteen understreker at det er viktig at barnevernets ansvar for lovbytere under 15 år klargjøres. Det er også viktig at politiet kan underrette barnevernet om at et barn er mistenkt uten å avvente endelig påtalebehandling av saken. Komiteen forutsetter at den nødvendige rettssikkerheten blir ivare tatt også der barn og unge er involvert.

Komiteen støtter forslaget som i utgangspunktet kom fra Riksadvokaten, og som departementet fremmer i proposisjonen, om at politiet skal ha adgang til å overføre saker med barn under 15 år til barneverntjenesten. Komiteen støtter at barneverntjenesten skal underrette påtalemyndigheten om vedtak treffes. Komiteen stiller seg positiv til forslaget om å lovfeste en seks-ukers frist for avgjørelsen av tiltalsspørsmålet i saker der gjerningspersonen var under 18 år på handlingstidspunktet. Komiteen er enig i at fristen bør begynne å løpe når noen får status

som mistenkt, og deler departementets vurdering av at denne statusen oppnås når noen anses som mistenkt.

Komiteen er videre enig med departementet i at overskridelser av fristreglene ikke skal forhindre påtalemyndigheten i å ta ut tiltale dersom fristen overskrides, og at det heller ikke bør lovfestes et krav om samtykke fra retten for å ta ut tiltale etter utløpet av fristen. Den massive motstanden fra høringsinstansene underbygger et slikt standpunkt. Komiteen er dessuten enig i at Riksadvokaten får i oppdrag å gi nærmere direktiver om hvordan rapporterings- og kontrollrutiner bør legges opp. Komiteen forutsetter at utviklinga følges nøye, og at departementet eventuelt foreslår endringer dersom det skulle vise seg at fristreglene ikke følges nøye nok.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti, ber også om at det vurderes om barnet bør ha rett til advokatbistand under etterforskningen.

1.4 Taushetspliktreglene

1.4.1 Innledning

I Budsjett-innst. S. nr. 4 (1999-2000) bemerket justiskomiteen at det kan være et problem at adekvate reaksjoner på barne- og ungdomskriminalitet ikke blir iverksatt tidlig nok under dekke av at taushetsplikten hindrer det. Blant annet på bakgrunn av komiteens merknader ga Justisdepartementet førstestatsadvokat Tor-Geir Myhrer i oppdrag å utrede taushetspliktens rekkevidde i forhold til politiet. Myhrer leverte sin utredning høsten 2000.

Han konkluderte i sin rapport med at politiets taushetspliktregler langt på vei gir den ytringsrett i forhold til andre etater og institusjoner som det må antas å være behov for, og at det derfor ikke er noe påtrengende behov for store endringer.

Myhrer gir likevel anvisning på enkelte mindre endringer som bør overveies. Arbeidsgruppen vurderte Myhrers rapport i sitt arbeid og foreslo to lovendringer. Arbeidsgruppen anbefalte også at det utarbeides et felles rundskriv om taushetsplikt.

1.4.2 Politiets forebyggende opplysningsrett

Gjennom bestemmelsene i politiloven, straffeprosessloven og strafferegistreringsloven eksisterer det langt på vei en generell rett for politiet til å formidle taushetsbelagt informasjon til andre med det formål å forebygge eller avverge kriminalitet.

Terskelen for den kriminalitetsforebyggende ytringsretten avhenger av hvem som mottar opplysningene. Overfor andre offentlige myndigheter er det tilstrekkelig at kommunikasjonen har et forebyggende formål. Overfor vitner og kilder kreves det at kom-

munikasjonen i forebyggende øyemed skal være nødvendig.

Arbeidsgruppen foreslår en presisering av straffeprosessloven § 61 c første ledd nr. 5, slik at det fremgår klart at terskelen for den kriminalitetsforebyggende ytringsretten avhenger av hvem som mottar opplysningene. Etter arbeidsgruppens forslag skal politiet ha opplysningsrett overfor andre offentlige myndigheter når formålet er å forebygge lovovertridelser eller å hindre at virksomhet blir utøvd på en uforsvarlig måte. Opplysningsretten overfor andre skal bare foreligge når dette er nødvendig for at politiet skal kunne forebygge eller avverge straffbare handlinger.

Et stort antall høringsinstanser har uttalt seg om taushetspliktreglene. Høringssvarene bekrefter at det i første rekke er ved praktiseringen av regelverket at problemene oppstår. Mange av høringsinstansene påpeker at det er behov for å utarbeide et felles rundskriv, som skal lette anvendelsen av allerede eksisterende bestemmelser.

Taushetsbelagt informasjon må etter departementets syn kunne brukes overfor andre offentlige organer i forebyggende øyemed, når dette anses som hensiktsmessig. I dette ligger det at det vil være tilstrekkelig at politiet har objektive holdepunkter for at straffbare handlinger av en viss alvorlighet vil bli begått, og at det anser det som naturlig for å forebygge handlingen at et annet offentlig organ gjøres oppmerksom på forholdet.

Overfor private mener departementet det bør gjelde et krav om at kommunikasjonen i forebyggende øyemed skal være nødvendig for å forebygge en kriminell handling, som politiet har rimelig kunnskap om at vil finne sted. Kommunikasjonen av taushetsbelagte opplysninger til private må med andre ord være påkrevd. Det vil ikke være tilstrekkelig at politiet anser kommunikasjonen som et av flere hensiktsmessige forebyggende midler.

Departementet fremmer i tråd med dette et forslag om en presisering av straffeprosessloven § 61 c første ledd nr. 5.

1.4.3 Taushetsplikt om etterforskningsopplysninger

Etter straffeprosessloven har politiet taushetsplikt om opplysninger som må holdes hemmelig av hensyn til den videre etterforskningen. Etter politiloven har politiet taushetsplikt om informasjon som er innhentet under generell kriminaletterretning, og i en viss grad om hvilke metoder som benyttes og om hvilke ressurser politiet har til rådighet. Også taushetsplikten etter strafferegistreringsloven omfatter opplysninger som må holdes hemmelig av hensyn til videre etterretnings- eller etterforskningsvirksomhet.

Taushetspliktreglene for etterretnings- og etterforskningsopplysninger gjelder imidlertid i hovedsak bare for politi og påtalemyndighet. Andre offentlige organer og private har i liten grad taushetsplikt om slike forhold. Dette innebærer at når etterretnings- og etterforskningsopplysninger gjøres kjent for andre, vil ikke mottakeren ha den samme taushetsplikten som politiet.

Arbeidsgruppen foreslår at det innføres regler i straffeprosessloven og i politiloven som gir politiet adgang til å pålegge tjenestemenn i andre offentlige etater taushetsplikt når de mottar sensitiv etterretnings- og etterforskningsinformasjon.

Ingen av høringsinstansene går uttrykkelig imot forslaget.

Departementet er i hovedsak enig i forslaget om at det bør innføres nye bestemmelser i straffeprosessloven og i politiloven for å tette de hullene som i dag eksisterer mellom politiets ytringsrett og taushetsplikt på mottakers hånd.

Departementet vil i denne omgang ikke fremlegge noe forslag om at politiet skal få adgang til å pålegge private mottakere av informasjon taushetsplikt. Departementet er klar over at det også her kan oppstå behov for å trygge den videre behandlingen av sensitiv informasjon, men mener at det er nødvendig med ytterligere utredninger før man tar stilling til spørsmålet. På denne bakgrunnen fremsetter departementet i denne omgang et forslag som kun retter seg mot personer som utfører tjeneste eller arbeid for statlige eller kommunale organer.

Departementet foreslår at det gis en ny bestemmelse i straffeprosessloven § 61 c og i politiloven § 24 om at politiet/påtalemyndigheten skal kunne pålegge mottakere av sensitiv etterretnings- og etterforskningsinformasjon taushetsplikt.

KOMITEENS MERKNADER

Komiteen merker seg statsadvokat Tor-Geir Myhrers konklusjon om at taushetspliktreglene langt på vei gir politiet den ytringsrett i forhold til andre etater og institusjoner som det må antas å være behov for, og at det derfor ikke er noe påtrengende behov for store endringer på området. Komiteen deler Myhrers oppfatning om at ytringsretten i kriminalitetsforebyggende øyemed bør benyttes med varsomhet, bl.a. fordi man kan oppnå flere ulemper enn fordeler dersom denne brukes for ukritisk. Samtidig påpeker han at hvor varsom man bør være ofte er avhengig av hvem som er mottaker av opplysningene. Komiteen er enig i dette. På denne bakgrunn støtter komiteen departementets forslag om en presisering av straffeprosessloven § 61 c første ledd nr. 5.

Komiteen støtter videre forslaget om at politiet skal kunne pålegge offentlige tjenestemenn som

mottar sensitiv etterretnings- og etterforskningsinformasjon, taushetsplikt. Komiteen legger videre vekt på at det utarbeides felles rundskriv om taushetspliktreglene til alle berørte parter innen det offentlige.

Komiteen viser til at politiets og barnevernets taushetsplikt kan oppheves der det foreligger samtykke fra barnets foreldre eller foresatte. Loven gir dessuten barnevernet rett til å opprettholde sin taushetsplikt overfor politiet.

1.5 Plikt for barn og foreldre til å møte for politiet til samtale

Politiet har i nærmere bestemte tilfeller rett til å innbringe personer til politistasjonen, lensmannskontoret e.l. Det gjelder ingen generell møteplikt for politiet. Utover plikten til å oppgi navn, fødselsdato, fødselsår, stilling og bopel, har heller ikke den enkelte noen forklaringsplikt overfor politiet. Det er et viktig prinsipp i straffeprosessen at ingen skal pålegges å bidra til å dømme seg selv, det såkalte forbudet mot selvkriminering.

I dag gjennomfører politiet samtaler med barn som har utvist risikoatferd og deres foresatte, basert på frivillig fremmøte.

Arbeidsgruppen foreslår at det utarbeides informasjonsmateriale som vil kunne legges til rette for bruken av bekymringssamtale i alle landets politidistrikter ved politiets første møte med unge lovbrøyttere under 18 år. Arbeidsgruppen anfører at oppfølgingsamtalen bør brukes i større utstrekning enn i dag. Fellesbesøk av barnevernvakten og politiet bør prøves ut, slik at en slik ordning kan evalueres og eventuelt utvikles for mer utstrakt bruk. Dette krever ikke lovendringer.

I tillegg foreslår arbeidsgruppen at det innføres en møteplikt for personer under 18 år og deres foresatte til samtale hos politiet når det er grunn til å tro at den unge har utført eller medvirket til lovovertridelser. Forslaget omfatter mindreårige personer både under og over den kriminelle lavalder. Arbeidsgruppen har vurdert tvangsavhenting, men har kommet til at det kan ha uheldige konsekvenser og også virke mot sin hensikt.

Arbeidsgruppens forslag om møteplikt får støtte av flertallet av høringsinstansene.

Departementet foreslår at en regel om at barnet og dets foresatte har møteplikt til samtale med politiet blir lovfestet i politiloven § 13.

Departementet understreker at politiet etter forslaget kan ta initiativ til et slikt møte der det finner det hensiktsmessig. Politiet pålegges ingen plikt til alltid å innkalle til møte. Formålet med den nye bestemmelsen er å effektivisere bruken og virkningen av en slik type forebyggende samtale, ved å gi en hjemmel for å pålegge møteplikt.

Departementet understreker at forslaget ikke etablerer en forklaringsplikt for den unge eller foreldrene. For å gjøre dette tydelig foreslår departementet at politiet før samtalen starter må opplyse barnet og foreldrene om at de ikke har plikt til å forklare seg. Dette er et så viktig prinsipp at det bør fremgå av loven.

Dersom barn og foreldre ikke møter uten gyldig grunn til et innkalt møte, bør politiet etter departementets syn ha mulighet for å hente dem. Begrunnelsen for å pålegge møteplikt tilsier at politiet også bør kunne hente foreldrene og barnet til samtalen. Det bør opplyses om denne muligheten allerede i innkallingen.

Komiteens merknader

GENERELT

Komiteen støtter forslaget om å innføre en møteplikt hos politiet for personer under 18 år og deres foresatte, når det er grunn til å tro at den unge har utført eller medvirket til lovovertridelser. Komiteen mener samtidig det er ytterst viktig at det utarbeides informasjonsmateriale som vil kunne legge til rette for bruken av bekymringsamtale i alle landets politidistrikt ved politiets første møte med unge lovbrutere under 18 år, slik arbeidsgruppen foreslår. Komiteen er enig med arbeidsgruppen i at fellesbesøk av barnevernvakta og politiet bør prøves ut, slik at en slik ordning kan evalueres og eventuelt utvikles for mer utstrakt bruk. I tillegg deler komiteen arbeidsgruppens oppfatning om at oppfølgingsamtalen bør brukes i større utstrekning enn i dag, og at den bør utvikles som et strukturert verktøy etter mønster av bekymringsamtalen.

Komiteen mener det er uheldig at enslige mindreårige asylsøkeres spesielle situasjon ikke er berørt, noe Redd Barna og FO påpekte i høringen på Stortinget.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, mener det er viktig med en vurdering av om enslige mindreårige asylsøkere som begår lovbrudd i større grad enn i dag kan omfattes av barneverntjenesten. Et slikt forslag bør vurderes som et element i en større sammenheng.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti støtter Redd Barnas ønske om at det i saker hvor det er grunn til å tro at enslige mindreårige asylsøkere har begått kriminelle handlinger, umiddelbart skal gis bekymringsmelding til barneverntjenesten, som skal vurdere behovet for ytterligere bistand, uten å vente på resultatet av etterforskningen. Disse medlemmer fremmer forslag i tråd med dette.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til forslag i Budsjett-innst. nr. 5 (2001-2002) hvor disse medlemmer mente at enslige mindreårige asylsøkere skal være et ansvar for barnevernet og ha et tilbud på lik linje med norske barn under omsorg fra barnevernet. Videre mente disse medlemmer at mottak for enslige mindreårige asylsøkere bør gis status som barnevernsinstitusjoner. Disse medlemmer mener det er beklagelig at forslaget ikke fikk flertall.

BRUDD PÅ MØTEPLIKTEN

Komiteen vil understreke betydningen av at tiltak iverksettes på et tidlig tidspunkt overfor barn og unge som begår kriminalitet. Det er viktig å tydeliggjøre at kriminell atferd er uakseptabelt og at det får konsekvenser om lovbrudd begås. Komiteen viser til at politiet i dag gjennomfører samtaler med barn som har vist risikoatferd og deres foresatte basert på frivillig fremmøte. Komiteen er kjent med at en del foreldre ikke er klar over barnas kriminelle atferd eller omfanget av denne, og mener forslaget om å lovfeste en møteplikt til samtale med politiet for barna og deres foresatte vil være et viktig middel for å involvere foreldrene i større grad. Komiteen mener det er viktig at politiet vurderer hvert enkelt tilfelle individuelt, og i et samarbeid med barnevernet finner frem til de tiltak som på det aktuelle tidspunkt antas å være det beste for barnet.

Komiteen har merket seg at målsettingen med samtalen skal være å motivere barn og foreldre til å hindre en videre kriminell utvikling for barnet, samt å kartlegge den unges livssituasjon og eventuelle behov for hjelp.

Dersom denne målsettingen skal nås, mener komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet og Kristelig Folkeparti, at politiet må ha adgang til å hente barnet og dets foresatte der de ikke møter uten gyldig grunn. Flertallet mener politiet må stå fritt til å vurdere hvorvidt man skal foreta avhenting eller om man først skal forsøke andre alternativer, som for eksempel foreta hjemmebesøk.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti går imot departementets forslag om at brudd på møteplikten kan medføre tvangsavhenting. Disse medlemmer deler arbeidsgruppens og flere høringsinstansers motforestillinger mot dette. Disse medlemmer mener det vil være formålstjenlig å etablere en ordning med møteplikt først, for deretter å evaluere ordningen for å se om det er nødvendig med ytterligere tiltak. Disse medlemmer har

tro på at politiet i de aller fleste tilfeller vil komme langt med god og forståelig informasjon, skriftlig og om nødvendig muntlig, tett oppfølging og alminnelig sunn fornuft. Det vil også være mulig å forsøke å få på plass møter hjemme hos den aktuelle familien. Disse medlemmer er redd for at bruk av tvang ikke vil gjøre den aktuelle familien mer samarbeidsvillig overfor politiet, snarere tvert imot. I verste fall vil dette kunne ha smitteeffekter over på andre offentlige etater i tillegg. Disse medlemmer legger vekt på at svært mange av høringsinstansene har motforestillinger mot å åpne for tvangsbruk på dette området. Disse medlemmer mener at et alternativ til tvang kan være at saken automatisk oversendes barneverntjenesten som en bekymringssak, i tilfeller hvor samarbeidsstrategien feiler. Disse medlemmer ber departementet vurdere dette.

Disse medlemmer vil på det sterkeste understreke at informasjon til de aktuelle familiene må være lettfattelig, og på relevante språk. Der det er behov for tolk, må dette ordnes. Barn av foreldre/foresatte som ikke forstår norsk må aldri settes i den situasjon at de må fungere som tolk. Disse medlemmer mener ordningen med møteplikt må evalueres etter en tid, og dersom det viser seg at ordningen fungerer dårlig, må departementet komme tilbake til Stortinget med forslag til endringer og eventuelle nye tiltak. Disse medlemmer støtter ellers at det må gå klart fram av loven at barnet og foreldrene ikke har plikt til å forklare seg, og at dette også må framgå i innkallingen til møtet.

1.6 Oppholdsforbud

Med hjemmel i politiloven kan politiet innbringe personer, også unge under 15 år, i inntil 4 timer som et ordensmessig tiltak. Dersom barnet er beruset, kan det innbringes etter politiloven. I tillegg har politiet en særskilt hjemmel til inngrep overfor barn som driver omkring på egen hånd på offentlig sted etter klokka 22.00 og som antas å være under 15 år. Disse kan vises eller kjøres hjem. Barn som påtreffes under omstendigheter som klart innebærer en alvorlig risiko for barnas helse eller utvikling, kan politiet ta hånd om ved å bringe dem til verge eller annen foresatt eller eventuelt til barnevernmyndighetene. Denne bestemmelsen kan også brukes overfor barn over 15 år hvis det anses tjenlig.

Arbeidsgruppen drøfter om politiet skal gis adgang til å fastsette et begrenset oppholdsforbud på visse steder overfor barn under 15 år. Arbeidsgruppen tar ikke uttrykkelig standpunkt til spørsmålet, men ber om høringsinstansenes syn.

Et flertall av høringsinstansene støtter forslaget om å gi politiet hjemmel til å nedlegge et oppholdsforbud.

Departementet foreslår at det innføres en adgang til å nedlegge oppholdsforbud overfor barn under 15 år dersom det er grunn til å tro at opphold på et bestemt sted øker faren for at barnet vil begå en ellers straffbar handling. Departementet går ikke inn for å begrense anvendelsesområdet nedad til 12 år, og det er enig med arbeidsgruppen i at oppholdsforbudet må være klart avgrenset både geografisk og tidsmessig. Oppholdsforbudet må gjelde for et bestemt sted, og departementet går inn for at fristen settes til 6 måneder.

Politiet vil kunne kjøre hjem personer som oppholder seg på et sted hvor det er nedlagt et oppholdsforbud for dem. For å gjøre dette tydelig foreslår departementet en presisering av dette i politiloven § 13 første ledd.

Selv om barnet ikke kan straffes, er det i teorien mulig å innføre straff for foreldrene hvis de ikke følger opp forbudet godt nok overfor barnet. Etter departementets syn er imidlertid ikke bruk av straff den rette løsning i en slik situasjon.

Både påtalemyndigheten og eventuelt retten bør høre barnets mening før en beslutning tas. Det er barnets bevegelsesfrihet det gjelder, og oppholdsforbud skal i hovedsak bli brukt overfor de eldste barna. Barnet må derfor få mulighet til å uttale seg før det tas en beslutning.

Bestemmelsen bør tas inn som en ny § 222 c, etter de to någjeldende bestemmelsene om besøksforbud og oppholdsforbud.

Komiteens merknader

Komiteen støtter forslaget fra departementet om å gi politiet hjemmel til å nedlegge et oppholdsforbud for barn under 15 år.

Komiteen vil påpeke at Politiet allerede i dag har hjemmel til å kjøre barn hjem, innbringe dem eller ta dem med til barnevernmyndighetene, etter nærmere bestemte kriterier.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Sosialistisk Venstreparti, har merket seg at Regjeringen foreslår at påtalemyndigheten skal gis kompetanse til å nedlegge oppholdsforbud for barn under 15 år på et nærmere angitt sted innenfor en tidsperiode.

Flertallet mener oppholdsforbud vil være et effektivt og målrettet virkemiddel for å forebygge kriminelle handlinger, men også for å beskytte barna og unngå at de får ytterligere tilknytning til kriminelle miljøer. Flertallet vil understreke politiets muligheter til å komme frem til frivillige ordninger med barnet og dets foresatte, men mener det er viktig at politiet gis muligheter til å iverksette andre tiltak når det er behov for det.

Flertallet ser det som avgjørende at politiet settes i stand til å håndtere de oppgaver et eventuelt oppholdsforbud vil medføre, på en god og hensiktsmessig måte.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil påpeke at dersom det i dag er et problem at politiet ikke alltid benytter seg av disse mulighetene, bør informasjon om dette spres til etaten slik at dette ansvaret klargjøres og understrekes. Dette medlem mener intensjonen bak forslaget om oppholdsforbud er god, men frykter at prioriteringer innen politietaten vil føre til at forbudet ikke vil bli håndhevet effektivt. Det er grunn til å påpeke at nye tiltak som ikke følges opp med tilstrekkelige midler og klare prioriteringer vil kunne føre til mer skade enn gagn. Spesielt gjelder dette i saker der barn og unge er involvert. Dette medlem ønsker ikke en situasjon hvor de barna som skal omfattes av forbudet opplever at det er forholdsvis enkelt å omgå det. Enten ved at de oppholder seg et annet, og like skadelig, sted eller ved at overtredelse av forbudet ikke får noen konsekvenser. Dersom problemet er at barn oppholder seg for eksempel på Plata i Oslo, har politiet allerede i dag mulighet til å bortvise dem gjennom et av de ovennevnte tiltak.

Dette medlem frykter at konsekvensen av et forbud som ikke håndheves effektivt kan være at barn og unge opplever det mange av høringsinstansene har påpekt som en bekymring: At de får følelsen av at samfunnet står maktesløse i forhold til dem, at de uansett vil gå seirende ut. Dette må for all del unngås. Dette medlem vil samtidig presisere at dersom et barn stadig vekk oppholder seg på steder som kan være til skade for dem, og på tidspunkter hvor barn normalt er hjemme hos seg selv, må politiet ta kontakt med barnevernsmyndighetene. Dette medlem vil på denne bakgrunn støtte forslaget fra departementet, men kun som en forsøksordning over 2 år, med en påfølgende evaluering hvor alle parter blir hørt. Dersom dette medlems bekymring og innvendinger synes ubegrunnet, bør tiltaket videreføres. Dersom det viser seg at tiltaket har mangler, ressursmessige eller andre, må departementet revurdere situasjonen. Dette medlem ber Regjeringa komme tilbake til Stortinget med dette på egnet måte.

1.7 Medvirkning til at barn under 15 år begår straffbare handlinger

Personer som bruker barn under den kriminelle lavalder til å begå straffbare handlinger, kan i dag dømmes for medvirkning til den handlingen barnet har begått selv om barnet ikke kan straffes. Forholdet vil bli vurdert som fysisk eller psykisk medvirkning, avhengig av situasjonen og det straffebud som er overtrådt.

Arbeidsgruppen foreslår at det innføres en ny § 140 a i straffeloven, som skal rette seg direkte mot den som medvirker til at personer under den kriminelle lavalder begår lovbrudd.

Arbeidsgruppens forslag fikk støtte fra en rekke høringsinstanser. Riksadvokaten frarår imidlertid å innføre en egen medvirkningsbestemmelse for den som tilskynder et barn under 15 år til å begå straffbare handlinger.

Departementet har vurdert spørsmålet, men fremmer ikke forslag om en slik bestemmelse.

Personer som bruker barn under den kriminelle lavalder til å begå straffbare handlinger, kan allerede etter gjeldende rett dømmes for medvirkning til den handlingen barnet har begått, selv om barnet ikke kan straffes. Departementet legger også stor vekt på at et eget straffebud kan føre til en vesentlig nedkriminalisering ved medvirkning til alvorlig barnekriminalitet.

Ved straffutmålingen bør det tas hensyn til det straffskjerpene moment som ligger i at en voksen person har tilskyndet et barn til å begå en kriminell handling. I tillegg til at en privat fornærmet eller offentlige interesser er krenket ved lovbruddet, må handlingen etter departementets syn også betraktes som et overgrep mot barnet. Departementet har vurdert om det bør innføres en særskilt straffutmålingsregel som gjenspeiler dette, men fremmer ikke noe slikt forslag. Dagens vide strafferammer gir tilstrekkelig rom for retten til å fastsette en passe straff.

Departementet vil imidlertid følge utviklingen nøye. Skulle det vise seg at domstolene likevel ikke tar tilstrekkelig hensyn til de straffskjerpene omstendigheter ved at voksne påvirker barn til å begå kriminalitet, vil departementet på nytt vurdere spørsmålet om en egen straffutmålingsregel i forbindelse med det pågående arbeidet med en ny straffelov.

Komiteens merknader

Komiteen støtter departementets forslag om ikke å innføre egne bestemmelser om medvirkning til barne- og ungdomskriminalitet, med de begrunnelser som er gitt i proposisjonen.

1.8 Konfliktrådsmedling som særvilkår

Megling i konfliktråd er ikke nevnt eksplisitt i loven som mulig vilkår for betinget dom, men det følger av ordlyden i den aktuelle bestemmelsen at retten kan sette også andre vilkår enn dem som er uttrykkelig oppregnet. I riksadvokatens rundskriv om regler og retningslinjer om medling i konfliktråd uttrykkes det at det formelt ikke er noe i veien for at behandling i konfliktråd kan brukes som særvilkår i en betinget dom.

I Innst. S. nr. 6 (1998-1999) ba justiskomiteen departementet om å vurdere bruk av konfliktråd som særvilkår.

I Ot.prp. nr. 79 (1999-2000) drøftet Justisdepartementet erfaringene som er gjort så langt, men departementet foreslo ingen endringer i straffeloven § 53 nr. 3.

I sin behandling av proposisjonen viste justiskomiteen til at det allerede i dag er adgang til å bruke megling i konfliktråd som særvilkår, men at det gjøres i liten grad, jf. Innst. O. nr. 34 (2000-2001).

En del dommere og påtalejurister har reist tvil om hjemmelsgrunnlaget for å fastsette megling i konfliktråd som særvilkår. Det har blitt vist til at Høyesterett har lagt seg på en restriktiv linje i forhold til bruk av blant annet straffeloven § 53 nr. 3 som hjemmel for andre særvilkår.

Arbeidsgruppen går inn for å endre straffeloven § 53 nr. 3, slik at megling i konfliktråd uttrykkelig blir nevnt som et mulig særvilkår. Det er en forutsetning for å bruke megling som særvilkår at både gjerningspersonen og fornærmede samtykker. Arbeidsgruppens forslag innebærer at det ikke skal oppstilles et forhåndskrav om at meglingen må resultere i en avtale. Men forslaget innebærer et krav om at eventuelle avtaler som inngås i meglingsmøtet, skal oppfylles.

Forslaget fikk bred støtte av høringsinstansene forutsatt at ordningen er basert på frivillighet.

Riksadvokaten er imidlertid skeptisk til konfliktrådsbehandling som særvilkår for betingede dommer, uten at det stilles krav om at avtale inngås og oppfylles. Etter riksadvokatens syn vil en ordning der det ikke stilles krav om avtale, innebære at særvilkåret blir uten reelt innhold, blant annet fordi det svært sjelden vil kunne konstateres brudd. Når konfliktrådsmegling brukes som en del av reaksjonssystemet, vil dette være uheldig.

Departementet har forståelse for synspunktene fra riksadvokaten, men mener at andre argumenter som trekker i motsatt retning, må veie tyngre.

Departementet foreslår at det presiseres i straffeloven at megling i konfliktråd kan settes som særvilkår for betingede dommer. Erfaringen viser at megling mellom gjerningsperson og offer kan bidra til å motvirke ny kriminalitet og til å fremme gjerningspersonens tilpasning til samfunnet. Megling tilgodeiser i de fleste tilfeller også offerets behov. Departementet anser det derfor som hensiktsmessig å legge til rette for økt bruk av konfliktrådsmegling som særvilkår i betingede dommer. Megling i konfliktråd er særlig egnet som reaksjon på lovbrudd begått av barn og unge mellom 15 og 18 år.

Komiteens merknader

Komiteen mener konfliktrådsmegling representerer et viktig og riktig tiltak, og bør brukes mer aktivt, spesielt i saker som angår barn og unge under 18 år. Komiteen ser helt klart behovet for å presisere muligheten til å benytte seg av dette tiltaket som særvilkår ved betingete dommer, siden det viser seg at praktiseringen og forståelsen av denne muligheten er svært ulik. Komiteen støtter derfor departementets forslag i proposisjonen, hvor forutsetningene for konfliktrådsmegling som særvilkår er at både gjerningspersonen og den fornærmede samtykker, at det skal vurderes hvorvidt vilkåret og en eventuell avtale brytes, og at brudd blir møtt med en reaksjon.

Komiteen mener det er positivt dersom konfliktrådsordningen blir mer aktivt benyttet i framtida, og ber departementet gjøre hva det kan for å sørge for at dette blir gjort. Komiteen er også opptatt av at Regjeringa aktivt legger til rette for bruk av skolemekling, tverrfaglige oppfølgingsteam hvor også psykiatrien inngår, SLT, samt ungdomskontrakter. Komiteen mener det er viktig at slike tiltak evalueres, og at alle berørte parter får mulighet til å uttale seg.

1.9 Økonomiske og administrative konsekvenser

De økonomiske og administrative konsekvensene av forslagene til endringer i straffeloven, straffeprosessloven og politiloven vil være begrensede. Departementet legger til grunn at forslagene kan gjennomføres innenfor gjeldende budsjetttrammer.

Komiteens merknader

Komiteen erkjenner at lovendringene vil medføre merarbeid for politiet. Lovendringene vil gi økt mulighet for at barn som begår kriminalitet blir stoppet i en videre kriminell løpebane. På lengre sikt vil dette være en samfunnsmessig investering, noe som på sikt trolig vil gi positiv effekt på politiets ressurs-situasjon.

Komiteen er ellers kjent med at politireformen skal frigjøre et betydelig antall stillinger til politioperativ og forebyggende tjeneste, slik at politiet med inneværende budsjetttramme og den forestående gevinst av politireformen vil ha de nødvendige ressurser.

Komiteen ber Regjeringen om en tilbakemelding på om politiets ressurser muliggjør en oppfyllelse av intensjonene i proposisjonen.

Komiteen ber videre Regjeringen grundig vurdere om forslagene i proposisjonen nødvendigvis økt ressurstilførsel til politiet, og ber Regjeringen komme tilbake til dette i budsjettet i 2004.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det er svært viktig med en grundig vurdering av i hvilken grad barnevernet og politiet vil være faktisk i stand til å gjennomføre de tiltakene som fremmes i denne proposisjonen.

Disse medlemmer mener det er uheldig at barnevernets rolle gjennomgås stykkevis og delt, i ulike proposisjoner og meldinger som behandles på ulike tidspunkt. Disse medlemmer mener det er ekstra uheldig dersom forebyggende arbeid rettet mot barn og unge nedprioriteres. Disse medlemmer ber derfor departementet om nøye å vurdere barnevernets og politiets ressursmessige situasjon med hensyn til å forebygge og håndtere barne- og ungdomskriminalitet, og komme tilbake til saken i evalueringsrundene og i budsjettet for 2004. Det vises ellers til de ulike partienes prioriteringer i budsjettet for 2003.

Komiteen fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at det i saker hvor det er grunn til å tro at enslige mindreårige asylsøkere har begått kriminelle handlinger, umiddelbart skal sendes bekymringsmelding til barneverntjenesten, som skal vurdere behovet for ytterligere bistand."

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen vurdere en lovendring hvor konsekvensen av å bryte møteplikten innebærer at saken oversendes til barneverntjenesten som en bekymringssak."

"Stortinget ber Regjeringen vurdere nærmere barnevernets og politiets ressursmessige kapasitet til effektivt å forebygge og håndtere barne- og ungdomskriminalitet i tråd med forslagene i Ot. prp. nr. 106 (2001-2002), og komme tilbake til Stortinget med dette i forbindelse med budsjettet for 2004 og i forbindelse med evalueringene av tiltakene i proposisjonen."

"Stortinget ber Regjeringen vurdere om straffeprosessloven § 232 bør klargjøres slik at det framgår tydeligere når politiet skal underrette barnevernet om at etterforskning av et barn er iverksatt. Stortinget ber

videre Regjeringen vurdere om terskelen for å oversende bekymringsmelding bør senkes."

"Stortinget ber Regjeringen utføre evalueringer av tiltakene og sørge for at også berørte barn blir hørt."

"Stortinget ber Regjeringen vurdere hvilke tiltak og ressurstilførsler som trengs for å imøtese spesielle behov hos barn og unge med diagnosen ADHD/ADD."

2. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber Regjeringen vurdere en lovendring hvor konsekvensen av å bryte møteplikten innebærer at saken oversendes til barneverntjenesten som en bekymringssak.

Forslag 2

Stortinget ber Regjeringen vurdere nærmere barnevernets og politiets ressursmessige kapasitet til effektivt å forebygge og håndtere barne- og ungdomskriminalitet i tråd med forslagene i Ot. prp. nr. 106 (2001-2002), og komme tilbake til Stortinget med dette i forbindelse med budsjettet for 2004 og i forbindelse med evalueringene av tiltakene i proposisjonen.

Forslag 3

Stortinget ber Regjeringen vurdere om straffeprosessloven § 232 bør klargjøres slik at det framgår tydeligere når politiet skal underrette barnevernet om at etterforskning av et barn er iverksatt. Stortinget ber videre Regjeringen vurdere om terskelen for å oversende bekymringsmelding bør senkes.

Forslag 4

Stortinget ber Regjeringen utføre evalueringer av tiltakene og sørge for at også berørte barn blir hørt.

Forslag 5

Stortinget ber Regjeringen vurdere hvilke tiltak og ressurstilførsler som trengs for å imøtese spesielle behov hos barn og unge med diagnosen ADHD/ADD.

3. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og rår Odelstinget til å gjøre slike

vedtak:

A.

Vedtak til lov

om endringer i straffeprosessloven og politiloven m.m. (lovtiltak mot barne- og ungdomskriminalitet)

I

I Almindelig borgerlig Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven) gjøres følgende endring:

§ 53 nr. 3 bokstav g og ny bokstav h skal lyde:

- g) at den domfelte for inntil ett år tar opphold i heim eller institusjon
- h) at den siktede møter til megling i konfliktrådet og oppfyller eventuelle avtaler som inngås i meglingsmøte, forutsatt at både fornærmede og siktede har samtykket til megling i konfliktrådet.

II

I lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) gjøres følgende endringer:

§ 61 c første ledd nr. 5 og nr. 6 skal lyde:

- 5) at opplysningene gjøres kjent for andre offentlige organer når formålet er å forebygge lovovertrедelser eller å hindre at virksomhet blir utøvd på en uforsvarlig måte,
- 6) at opplysningene gjøres kjent for andre enn offentlige organer når det er nødvendig for å forebygge lovovertrедelser eller for å hindre at virksomhet blir utøvd på en uforsvarlig måte,

Nåværende nr. 6 til 8 blir nye nr. 7 til 9.

§ 61 c annet ledd skal lyde:

Politiet eller påtalemyndigheten kan pålegge enhver som utfører tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, taushetsplikt når organet får opplysninger med hjemmel i første ledd, som må holdes hemmelig av hensyn til etterforskningen i saken.

Nåværende annet ledd blir nytt tredje ledd.

§ 69 tredje ledd første punktum skal lyde:

Unnlatelse av påtale kan også gjøres betinget av slike vilkår som er nevnt i straffeloven § 53 nr. 2, nr. 3 bokstavene a - h, nr. 4 og nr. 5.

Ny § 71 b skal lyde:

Har noen som ikke er fylt 15 år, begått en ellers straffbar handling, kan påtalemyndigheten beslutte at saken skal overføres til barneverntjenesten. Barneverntjenesten skal underrette påtalemyndigheten om hvorvidt den treffer vedtak i saken eller ikke.

Ny § 222 c skal lyde:

Påtalemyndigheten kan forby en person under 15 år å oppholde seg på et bestemt sted dersom det er grunn til å tro at opphold på stedet øker faren for at personen begår en ellers straffbar handling. § 170 a gjelder tilsvarende.

Oppholdsforbudet skal gjelde for en bestemt tid, høyst 6 måneder av gangen. Oppholdsforbud kan bare opprettholdes så lenge vilkårene er oppfylt.

Før beslutning om oppholdsforbud tas, skal påtalemyndigheten gi barnet mulighet til å uttale seg, og spørre vergen om vedkommende samtykker i oppholdsforbudet. Vergens samtykke skal gis skriftlig. Påtalemyndighetens beslutning om å ilegge et oppholdsforbud skal være skriftlig og angi den forbudet er rettet mot og grunnlaget for forbudet. § 222 a femte ledd, tredje og sjette punktum gjelder tilsvarende så langt de passer.

Dersom vergen ikke samtykker i oppholdsforbudet, må påtalemyndigheten snarest råd og så vidt mulig innen fem dager etter at vergen nektet samtykke, bringe beslutning om oppholdsforbud inn for retten. § 222 a sjette ledd, annet og fjerde til syvende punktum gjelder tilsvarende så langt de passer.

§ 224 annet ledd skal lyde:

Etterforskningsplikten etter første ledd gjelder også der en mulig lovbryter ikke kan straffes fordi vedkommende var mellom 12 og 15 år på handlings-tidspunktet. Riksadvokaten kan gi retningslinjer om den nærmere gjennomføringen og om begrensninger i plikten.

§ 224 tredje ledd skal lyde:

Har et barn som ikke er fylt 12 år, forøvet en ellers straffbar handling, kan det foretas så vel rettslig som utenrettslig etterforskning.

Nåværende annet ledd blir nytt fjerde ledd.

§ 226 første ledd skal lyde:

Formålet med etterforskningen er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for

- a. å avgjøre spørsmålet om tiltale,
- b. å tjene som forberedelse for rettens behandling av spørsmålet om straffeskyld og eventuelt spørsmålet om fastsettelse av *reaksjon*,
- c. å fullbyrde straff og andre reaksjoner og
- d. å tjene som forberedelse for barneverntjenestens behandling av spørsmålet om det skal sette i verk tiltak etter lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester.

§ 249 nytt annet ledd skal lyde:

Dersom en mistenkt var under 18 år på handlingstiden, skal spørsmålet om tiltale avgjøres innen 6 uker etter at vedkommende er å anse som mistenkt i saken. Tiltalspørsmålet kan likevel avgjøres senere dersom hensynet til etterforskningen eller andre særlige grunner gjør det nødvendig.

III

I lov 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven) gjøres følgende endringer:

§ 13 første ledd skal lyde:

Politiet kan vise eller bringe hjem barn som driver omkring på egen hånd på offentlig sted etter kl. 22.00, eller som bryter oppholdsforbud nedlagt etter straffeprosessloven § 222 c.

§ 13 nytt fjerde og femte ledd skal lyde:

Dersom politiet har grunn til å tro at en person under 15 år har begått en ellers straffbar handling, eller at en person under 18 år har begått en straffbar handling, kan den mindreårige og foreldrene pålegges å møte for politiet til samtale for å forebygge ytterligere lovbrudd. Før samtalen starter skal den mindreårige og foreldrene gjøres kjent med at de ikke har plikt til å forklare seg.

Innkallingen skal være skriftlig og angi formålet med samtalen, møtested og møtetid. Så vidt mulig skal det gis minst tre dagers varsel. Har de innkalte fått innkallingen, og de likevel har uteblitt uten at det er opplyst at de har gyldig forfall, kan politiet beslutte at den mindreårige og foreldrene skal avhentes. Adgangen til slik avhenting skal fremgå av innkallingen.

§ 24 nytt femte ledd skal lyde:

Politiet kan pålegge enhver som utfører tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, taushetsplikt om opplysninger som nevnt i annet ledd, når organet mottar opplysninger med hjemmel i fjerde ledd nr. 2 eller nr. 3 eller forvaltningsloven § 13 b første ledd.

IV

Ikrafttredelses- og overgangsbestemmelser

1. Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. De enkelte bestemmelser kan settes i kraft til forskjellig tid.
2. Endringen i straffeprosessloven §§ 224 og 249 gjelder for straffbare handlinger begått etter ikrafttredelsen.

B.

Stortinget ber Regjeringen foreta en gjennomgang av hva slags kunnskap som finnes om ADHD/ADD-problematikk hos de ulike faggrupper som arbeider med barn og unge .

C.

Stortinget ber Regjeringen fremme forslag om at det i saker hvor det er grunn til å tro at enslige mindreårige asylsøkere har begått kriminelle handlinger, umiddelbart skal sendes bekymringsmelding til barneverntjenesten, som skal vurdere behovet for ytterligere bistand.

Oslo, i justiskomiteen, den 4. desember 2002

Trond Helleland
leder

Inga Marte Thorkildsen
ordfører

Jan Arild Ellingsen
sekretær